

KRIVIČNO DELO AGRESIJE IZMEĐU KONSENZUSA I OSPORAVANJA

APSTRAKT

Višedecenijska borba za prihvatljivom definicijom krivičnog dela agresije kao međunarodnog zločina praćena je mnogobrojnim problemima. Pojedine države su u definisanju agresije videle znak spasa protiv stranog mešanja u svoje unutrašnje probleme, dok su druge to smatrale ograničavajućim faktorom u ostvarivanju svojih interesa. U takvoj borbi između konsenzusa i osporavanja svaka pobeda je bila Pirova, a cena svakog kompromisa bila je visoka. Ipak, nakon međunarodne konferencije o reviziji Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, održane 2010. godine, čini nam se da je traženo rešenje na vidiku. U ovom radu autor prikazuje istorijski razvoj krivičnog dela agresije od teorijskih rasprava o agresiji do njenog inkriminisanja kao međunarodnog krivičnog dela. Kritičkom analizom normi međunarodnih dokumenata koji zabranjuju agresivne ratove, kao i presuda međunarodnih sudova donetih na osnovu istih, ukazuje se na sve prednosti i mane definisanja agresije. Na kraju rada, sumirajući zaključke, autor „predviđa budućnost“ krivičnog dela agresije, imajući na umu najnovije rezultate u teoriji i praksi međunarodnog krivičnog prava.

Ključne reči: krivično delo agresije, suđenja u Nirnbergu i Tokiju, Povelja Ujedinjenih nacija, Rezolucija Generalne skupštine UN 3314 (XXIX), Međunarodni krivični sud.

1. ISTORIJSKO POREKLO KRIVIČNOG DELA AGRESIJE

Agresivni ratovi su stalna konstanta u razvoju čovečanstva, koje i samo, kao svoj neizostavni deo, ima veoma dugu „ratnu istoriju“, ali suprotno ovome inkriminisanje agresivnih ratova, odnosno njihovo definisanje kao posebnog krivičnog dela ipak nema dugu istoriju.²

1 Miloš Milovanović, student doktorskih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. E- mail adresa: milos.milovanovic86@yahoo.com

2 Milan Škulić, *Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2005, str. 282.

Pitanjima rata i njegove (ne)opravdanosti bavili su još u starom veku Platon i Aristotel posmatrajući ga sa filozofske tačke gledišta. Po njihovom shvatanju rat je sastavni deo politike i pravičan je ako se vodi protiv onih koji osporavaju vlast države ili ukoliko se vodi u cilju postizanja mira.³ S druge strane, Rimljani su imali formalističko gledanje na rat: oni su smatrali da su ratovi zakoniti samo ukoliko su proglašeni zakonito ili ako su imali opravdanu kauzu kao što je zaštita teritorije ili odbrana časti. Oni koji bi započeli rat bez odobrenja Senata mogli su biti predati neprijatelju, što je predstavljalo jednu vrstu kazne.⁴

U srednjem veku, pod okriljem katoličke crkve, pravičnim uzrocima rata bavili su se katolički mislioci, od kojih je najznačajniji Toma Akvinski (Thomas Aquinas 1225-1274) koji je tvrdio da je pravičan uzrok rata „teški moralni prekršaj druge strane“, pri čemu su kriterijumi i ocene prekršaja izvođeni iz moralnog kodeksa katoličke crkve.⁵

Nešto kasnije o ratu je pisao Francisko de Vitorija (Francisco de Vitoria, 1480-1546), koji je zaključio da i nezakoniti ratovi mogu biti moralno opravdani ako su vođeni u samoodbrani. Pojedini autori smatraju da se upravo u radovima Vitorije nalaze koreni definicije agresije, jer se u njima govori o uslovima dozvoljene samoodbrane, o ideji proporcionalnosti, o ideji ograničenja vojne sile, o odgovornosti šefova država i o nemogućnosti korišćenja naredbi pretpostavljenog kao izgovoru za akt agresije.⁶

Značajan doprinos ovim temama dao je i Hugo Grocijus (Hugo Grotius, 1583-1645), koji je u svom čuvenom delu „*De iure belli ac pacis*“ pisao da su, čak i u ratno doba, pravda i čast obavezni, a da oni koji neopravdano započnu rat mogu biti lično odgovorni za takvo postupanje.⁷ Grocijus povlači razliku između prava na rat (*ius ad bellum*) tj. okolnosti pod kojima se može pribeći ratu, i pravila o vođenju rata (*ius in bello*) tj. sredstava koja mogu biti upotrebljena u ratu.⁸

3 Smilja Avramov, Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Savremena administracija, Beograd, 2003, str. 628.

4 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, „The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, in: Cherif M. Bassiouni (ed.), *International Criminal Law, Volume 1: Sources, Subjects, and Contents*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008, p. 207.

5 Smilja Avramov, Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 628.

6 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, „The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., pp. 207-208.

7 Ibid., p. 208.

8 Više o učenju Grocijusa videti: Larry May, *Aggression and Crimes Against Peace*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, pp. 25-40.

Tek u XX veku, nakon završetka I svetskog rata, termin „agresija“ je po prvi put upotrebljen u jednom zvaničnom međunarodnom pravnom aktu.⁹ Bilo je to u Versajskom mirovnom ugovoru iz 1919. godine (Treaty of Versailles) kojim je osnovan specijalni tribunal za suđenje nemačkom caru Vilhelmu II,¹⁰ međutim kako je car izbegao u Holandiju, koja je odbila da ga izruči, do ovog suđenja nikada nije ni došlo. Treba skrenuti pažnju na činjenicu da namera tvoraca ovog ugovora nije bila da se nemački kajzer optuži za izvršenu agresiju već za „kršenje međunarodnog morala i svetosti međunarodnih ugovora“,¹¹ pa pojedini autori ovu odredbu označavaju kao normu koja nema pravni karakter u materijalnom smislu već samo u formalnom.¹² Razlog za to leži u činjenici da agresija nikada pre nije bila proglašena za međunarodno krivično delo, niti se ikada nekome sudilo po tom osnovu, pa bi suđenje nemačkom kajzeru za agresiju predstavljalo suđenje primenom retroaktivnog zakona (*ex post facto*) što je bilo neprihvatljivo.¹³ Da bi se onemogućilo da budući učinioci krivičnog dela agresije ostanu nekažnjeni, dogovoreno je da se u skorije vreme pristupi definisanju ovog krivičnog dela i propisivanju sankcija za isto.

Jedno od takvih nastojanja predstavlja i Pakta Društva naroda iz 1920. godine (Covenant of the League of Nations). Član 10 ovog Pakta je propisivao da će „Članice Društva preduzeti mere za poštovanje i očuvanje teritorijalnog integriteta i postojeće političke nezavisnosti svih država članica Društva od

9 Razlozi za to se nalaze u snažnim zahtevima javnog mnjenja nakon I svetskog rata da se odgovorni za agresiju i druga dela kazne. (Više o tome: Benjamin B. Ferencz, “The Crime of Aggression“, in: Gabrielle McDonald Kirk, Olivia Swaak-Goldman (eds.), *Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law: Commentary*, Volume I, Kluwer Law International, The Hague, 2000, pp. 38-40.)

10 Član 231 ovog ugovora je predviđao „odgovornost Nemačke i njenih saveznika za uzrokovane gubitke i učinjenu štetu silama saveznicama i njihovim građanima, koju su pretrpeli kao posledicu rata nametnutog agresijom, od strane Nemačke i njenih saveznika“.

11 U vezi sa suđenjem nemačkom kajzeru postojale su dve platforme o krivici – engleska kojom se kajzer optužuje za kršenje neutralnosti Belgije i Luksemburga te vođenje neograničenog podmorničkog rata, i francuska koja je polazila od ideje da se neopravdano započinjanje rata može sankcionisati i na temelju još srednjevekovnih učenja o nepravednim ratovima. (Navedeno prema: Milan Škulić, *Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak*, op. cit., str. 282, fn.154.)

12 Robert Cryer, Hakan Friman, Darryl Robinson, Elizabeth Wilmshurst, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, pp. 262-263.

13 Benjamin B. Ferencz, “The Crime of Aggression“, op. cit., str. 39.

spoljašnje agresije. U slučaju bilo kakve agresije, pretnje ili opasnosti izazvane takvom agresijom, Savet će odlučiti koje će mere preduzeti kako bi se ova obaveza ispunila“. Član 11 Pakta dao je ovlašćenja Savetu Društva naroda da interveniše u slučaju rata ili pretnje ratom. U tom smislu, u teoriji međunarodnog prava se javila ideja po kojoj bi se tek odbijanje države da postupi u skladu sa direktivama Saveta Društva naroda moglo smatrati agresijom (faktički bi ta direktiva značila uspostavljanje primirja).¹⁴ Shodno članu 12 Pakta nedozvoljenim ratovima smatrali su se i oni ratovi kojima su države pribegavale pre nego što iskoriste postupak mirnog rešavanja koji je propisan ovim članom. U slučaju neuspeha ili nemogućnosti da se spor reši tim putem, država je mogla pribeći ratu, a da time ne prekrši odredbe pakta.

Lokarno sporazumi iz 1925. godine (Locarno Treaties), koji su zaključeni između Nemačke, Belgije, Francuske, Velike Britanije i Italije, predviđali su, između ostalog, klauzulu o zabrani međusobnog napadanja i vođenja rata, osim ako se rat vodi radi „ostvarivanja legitimnog prava na odbranu ili akcije koja je posledica odluke donete od strane Skupštine ili Saveta Društva naroda“.

Konačno Kelog-Brajanovim paktom od 27. avgusta 1928. godine (Kellog-Briand Paris Pact) zabrana rata dobija širu međunarodnu dimenziju.¹⁵ Član 1 ovog pakta propisuje: „Visoke strane ugovornice svečano izjavljuju, u ime svojih naroda, da osuđuju pribegavanje ratu kao sredstvu za rešavanje međunarodnih sporova, i odriču ga se kao instrumenta nacionalne politike u međusobnim odnosima“. Iako veoma napredan Pakt je imao mnogo slabosti: pod pojam „rata“ nisu se mogli podvesti sukobi kojima je država pribegla u „samoodbrani radi zaštite svojih vitalnih interesa“, kao ni konflikti koji nisu od sukobljenih strana označeni kao „rat“.¹⁶ Takođe nije postojao mehanizam koji bi omogućio punu primenu ovog Pakta, a odricanje od rata važno je samo unutar kruga država potpisnica, dok je pribegavanje ratu sa drugim državama bilo pravno moguće.¹⁷

14 Ovakvo tvrđenje je zastupao profesor Quincy Wright (Quincy Wright, “The Concept of Aggression in International Law“, *American Journal of International Law*, Volume 29, 1935), a suprotno je tvrdio Julius Stone (Julius Stone, *Aggression and World Order I*, 1958). (Navedeno prema: Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, “The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., p. 210.)

15 Šezdeset i tri države su ratifikovale ili prihvatile ovaj pakt (među kojima su sve svetske sile tog doba, ali i Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca) i s obzirom da on ne sadrži nijednu odredbu o odricanju ili povlačenju iz pakta postoje autori koji smatraju da je ovaj pakt još uvek na snazi.

16 Benjamin B. Ferencz, “The Crime of Aggression“, op. cit., p. 41.

17 Smilja Avramov, Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 631.

Na konferenciji o razoružanju 1933. godine SSSR je podneo svoj predlog deklaracije koja je sadržala definiciju agresije. Po ovom predlogu smatralo se da je agresor država koja prva učini jednu od sledećih radnji: (1) objavi rat drugoj državi; (2) izvrši invaziju svojim oružanim snagama na teritoriju druge države bez objave rata; (3) bombarduje teritoriju druge države kopnenim, pomorskim ili vazdušnim snagama; (4) uđe na teritoriju druge države svojim kopnenim, pomorskim ili vazdušnim snagama, bez odobrenja vlade te države, odnosno postupi protivno takvom odobrenju, naročito u vezi boravka na određenom području i (5) izvrši blokadu obala ili luka sruge države. Predlog je sadržao i odredbu po kojoj unutrašnja situacija u jednoj zemlji, njeno političko i ekonomsko uređenje, ne može poslužiti kao opravdanje agresije. Na osnovu ovog predloga Komitet za bezbednost ove konferencije je pripremio nacrt Akta o definiciji agresije, ali ovaj predlog nije usvojen.¹⁸

2. KONSTITUISANJE KRIVIČNOG DELA AGRESIJE

Otpočinjanje II svetskog rata i strašna razaranja koja su ga pratila „izazvala“ su međunarodnu zajednicu da konačno postigne konsenzus i proglasi agresiju za krivično delo. U januaru 1942. godine predstavnici devet država koje su bile napadnute od strane nacista sastali su se u Londonu na Međusavezničkoj konferenciji o kažnjavanju ratnih zločina. Konferencija je zaključena javnom deklaracijom koja je sadržala upozorenje da će svi oni koji su odgovorni za strašna nedela biti kažnjeni kroz sistem organizovanog pravosuđa, a agresivni rat je proglašen delom za koji će vladari i vojni lideri odgovarati na osnovu lične tj. individualne odgovornosti.¹⁹

2.1. Suđenja u Nirnbergu

Tokom Moskovske konferencije, u oktobru 1943. godine, iznet je zajednički stav Ruzvelta, Čerčila i Staljina, koji se smatra izvorom „Nirnberških procesa“. Londonskim sporazumom (London Agreement) četiri velike sile

18 Sama definicija agresije koja je predložena od strane SSSR-a upotrebljena je kasnije u nekim dvostranim i višestranim ugovorima. Tako, na primer, države članice Male Antante (Jugoslavija, Rumunija i Čehoslovačka), zaključile su u Londonu, 4. jula 1933. godine, sa SSSR-om Konvenciju koja je, u članu 2. sadržavala definiciju agresije na bazi napred navedene definicije. (Navedeno prema: Smilja Avramov, Milenko Kreča, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 631.)

19 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, “The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., p. 212.

saveznice od 8. avgusta 1945. godine ustanovljen je Međunarodni vojni tribunal za suđenje glavnim ratnim zločincima iz II svetskog rata (International Military Tribunal for the Major War Criminals – IMT), a kao sastavni deo sporazuma usvojen je Statut tribunala.

Član 6 (a) ovog Statuta je inkriminisao agresiju kao krivično delo pod nazivom „zločini protiv mira (crimes against peace)“, određujući je kao „planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresorskog rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garantije, ili učestvovanje u zajedničkom planu ili zaveri za izvršenje bilo kog od gore navedenih dela“.20 Statut je članom 6 ograničio individualnu odgovornost za agresiju samo na „lidere, organizatore, podstrekače i saučesnike“ koji su učestvovali u formulisanju ili izvršenju „zajedničkog plana ili zavere“ za izvršenje ovog krivičnog dela.21 Šta se podrazumevalo pod „agresijom (aggression)“ ili pod „agresorskim ratom (wars of aggression)“ nije bilo nigde definisano, ali se uporno potenciralo da je agresija zločin najveće težine. U jednoj presudi iz 1947. godine istaknuto je sledeće: „Započeti agresorski rat... to nije samo međunarodni zločin; to je najteže međunarodno krivično delo, koje se od drugih ratnih zločina razlikuje samo po tome što u sebi akumulira zla svih zločina“.22

Sudije Nirnberškog tribunala, prilikom suđenja za agresiju, susretale su se sa dva glavna problema, koji su isticana od strane odbrana okrivljenih: (1) morali su da dokažu da je agresija kao krivično delo ustanovljena i pre 1945. godine i da se, shodno tome, kažnjavanjem okrivljenih za ovo krivično delo neće prekršiti princip *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* i (2) morali su da dokažu da međunarodno pravo ne predviđa samo odgovornost država već i odgovornost pojedinaca.23

U odgovoru na prvo pitanje tribunal je, pre svega, istakao da su nacistički lideri koji su direktno odgovorni za napade na suverene države to činili uprkos međunarodnim ugovorima i garantijama, te da su samim tim morali da znaju da time čine krivična dela. Istaknuto je da se Nemačka, potpisivanjem Kelog-

20 Zoran Stojanović, *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Beograd, 2006, str. 164-165.

21 Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, p.118.

22 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, “The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., p. 213.

23 Više o tome: Antonio Cassese, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 152, fn. 4; Benjamin B. Ferencz, “The Crime of Aggression“, op. cit., pp. 44-45.

Brajanovog pakta 1928. godine, odrekla rata kao instrumenta nacionalne politike, priznajući time da je rat ilegalno sredstvo. Dalje, tribunal je zaključio da međunarodno pravo nije samo proizvod međunarodnog zakonodavstva, i da se pravo o ratu ne nalazi samo u međunarodnim ugovorima, već i u opštim pravnim načelima i običajima koji su međunarodno priznati, a koji zabranjuju agresiju. Osim toga i mnogi drugi međunarodni ugovori i protokoli definišu agresiju kao krivično delo. „Zabranu agresivnog rata zahteva savest čovečanstva, agresivni rat nije samo zabranjen, on je kriminalan“, istakao je Nirnberški tribunal.²⁴ Razmatrajući moguću povredu načela *nullum poena sine lege* tribunal je zaključio: „Daleko od toga da je nepravedno kazniti tako strašne presteupe pozivajući se na ovo načelo, nepravedno bi bilo da agresori ostanu nekažnjeni“.²⁵

U odgovoru na drugo pitanje sudije su se pozvale na Versajski mirovni ugovor iz 1919. godine kojim je međunarodno priznato pravo sila Saveznica da sude nemačkom kajzeru i njegovim vojskovođama. „Zločini protiv međunarodnog prava učinjeni su od strane pojedinaca a ne od strane apstraktnih entiteta, i samo kažnjavanjem pojedinaca koji su učinili ta krivična dela norme međunarodnog prava mogu biti primenjene“, zaključuje tribunal.²⁶

Dugo pripremana Nemačka invazija na Poljsku 1939. godine predstavljala je čist primer agresije, kao i invazije na Dansku i Norvešku sa kojima je Nemačka 1939. godine potpisala pakt o nenapadanju. Tribunal je kao agresivni rat ocenio i invazije na Belgiju, Holandiju i Luksemburg, osvajanja Grčke i Jugoslavije, napad na SSSR, nemačku objavu rata Sjedinjenim Američkim Državama, a čak je i anšlus Austrije tako ocenjen iako su se Austrijanci predali bez ispaljenog metka. Za krivično delo agresije u Nirnbergu je osuđeno ukupno 12 lica, od kojih osmoro na smrtnu kaznu, a ostali na dugogodišnje kazne zatvora, dok je troje okrivljenih oslobođeno svih optužbi i pušteno na slobodu.

2.2. *Suđenja od strane sila pobednica u okupacionim zonama*

Osim suđenja glavnim ratnim zločincima u Nirnbergu, nakon II svetskog rata sudilo se i ostalim učiniocima krivičnih dela koji nisu bili na najvišim položajima u Trećem Rajhu. Njima su sudili vojni tribunali četiri sile pobednice (svaka u svojoj okupacionoj zoni), a na osnovu Zakona broj 10 koji je doneo

24 Benjamin B. Ferencz, „The Crime of Aggression“, op. cit., p. 44.

25 William A. Schabas, „The Unfinished Work of Defining Aggression“, in: Dominic McGoldrick, Peter J. Rowe, Eric Donnelly (eds.), *The permanent international criminal court: legal and policy issues*, Hart Publishing, Portland, 2004, p. 123.

26 Benjamin B. Ferencz, „The Crime of Aggression“, op. cit., p. 45.

Kontrolni savet za Nemačku (telo koje je bilo formirano od četiri sile pobednice kako bi upravljao okupiranom Nemačkom). U odnosu na Statut Nirnberškog tribunala, član III Zakona broj 10 Kontrolnog saveta definisao je zločine protiv mira (agresiju) na malo drugačiji način određujući je kao: „Započinjanje invazije na druge države i započinjanje agresorskog rata kršenjem međunarodnih zakona i ugovora, uključujući ali ne ograničavajući se na: planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresorskog rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garantije, ili učestvovanje u zajedničkom planu ili zaveri za izvršenje bilo kog od gore navedenih dela“.²⁷

Na osnovu Zakona broj 10 ukupno je optuženo 177 lica, a 35 od njih je oslobođeno svih optužbi. Za zločine protiv mira vođena su četiri slučaja (I.G. Farben, Krupp, High Command i Ministries) od kojih su prva tri završena oslobađajućom presudom, dok je u četvrtom slučaju nekoliko lica osuđeno za agresiju.²⁸

2.3. Suđenja u Tokiju

Međunarodni vojni tribunal za Daleki Istok (International Military Tribunal for the Far East - IMTFE) osnovan je 19. januara 1946. godine Proklamacijom američkog generala Dagleasa MekArtura (Douglas MacArthur) kao glavnog savezničkog komandanta na Dalekom istoku, a prema nacrtu američkih pravnika. Član 5 (a) Tokijske povelje propisuje individualnu odgovornost za zločine protiv mira (agresiju), određujući je kao: „Poimenično, planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje objavljenog ili neobjavljenog agresorskog rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garantije, ili učestvovanje u zajedničkom planu ili zaveri za izvršenje bilo kog od gore navedenih dela“.²⁹ Jedina razlika u odnosu na ranije definisanje agresije predstavlja dodavanje sintagme „objavljenog ili neobjavljenog“, čime se želelo naglasiti da je agresorski rat međunarodno krivično delo bez obzira na njegovu prirodu tj. da li uz njega sledi objava rata ili ne. Pred tzv. Tokijskim tribunalom 25 lica je oglaseno krivim i osuđeno za agresiju, a zanimljivo je napomenuti da je ovaj tribunal procesuirao samo one vojne i političke lidere čija su krivična dela uključivala i agresiju.³⁰

27 Ibid., p. 46.

28 Više o tome: Benjamin B. Ferencz, “The Crime of Aggression“, op. cit., pp. 46-48.

29 Benjamin B. Ferencz, “The Crime of Aggression“, op. cit., p. 48.

30 Stefan Barriga, “The Crime of Aggression“, in: Mangai Natarajan (ed.), *International Crime and Justice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, p. 329.

2.4. Stavovi o suđenjima za agresiju održanim u Nirnbergu i Tokiju

Iako se pred svim ovim tribunalima sudilo i osuđivalo za zločine protiv mira, mišljenja o (ne)mogućnosti i (ne)opravdanosti suđenja za agresiju nakon II svetskog rata bila su oprečna.³¹

Već za vreme Tokijskih procesa pojedine sudije su iznosile drugačije stavove. Tako je sudija B.V.A. Roling iz Holandije u svom izdvojenom mišljenju na jednu presudu (a i kasnije u literaturi³²) izjavio da se po njegovom viđenju, pre II svetskog rata, agresija nije mogla smatrati krivičnim delom koje je pripadalo tada važećem međunarodnom pravu, jer su postojale praznine i u Paktu Društva naroda, i u Kelog-Brajanovom paktu, i u drugim deklaracijama koje su omogućavale da agresija ostane van zakona.³³ U praksi suverenih država malo se obraćalo pažnje na ove sporazume, pa Roling iz toga zaključuje da nije bilo straha od pravnih posledica istih jer one nisu ni imale valjanu pravnu snagu.³⁴ Sudija Bernard iz Francuske je osporio da se optužba za zločin protiv mira može zasnivati na Kelog-Brajanovom paktu koji se odnosio na odnose između država, ali je tvrdio da je vođenje agresivnog rata ipak nezakonito jer to proizilazi iz „prirodnog prava“.³⁵

I neki savremeni teoretičari međunarodnog krivičnog prava imaju slično mišljenje. Prema Dinstein-u: „Pošteno je reći da u trenutku zaključivanja Londonskog sporazuma član 6 (a) nije predstavljao normiranje dotadašnjeg međunarodnog običajnog prava. Ako su ratovi po svojoj prirodi (zbog razaranja koja ih prate) posmatrani kao krivična dela *mala in se*, neshvatljivo je kako su onda mogli biti legalni vekovima pre potpisivanja Kelog-Brajanovog pakta“.³⁶

3. KRIVIČNO DELO AGRESIJE POD OKRILJEM UJEDINJENIH NACIJA

3.1. Povelja Ujedinjenih nacija

Posle II svetskog rata apsolutnu zabranu rata kao sredstva za rešavanje međunarodnih sporova u međunarodni poredak unosi Povelja Ujedinjenih

31 Više o tome: Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, op. cit., p. 120.

32 Antonio Cassese, B.V.A. Roling, *The Tokyo Trial and Beyond*, Polity Press, Cambridge, 1993, p. 98.

33 Benjamin B. Ferencz, “The Crime of Aggression“, op. cit., p. 49.

34 Ibid.

35 Milan Škulić, *Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak*, op. cit., str. 172.

36 Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, op. cit., p. 120.

nacija iz 1945. godine.³⁷ Zanimljivo je primetiti da Povelja ne koristi reči „rat“ ili „agresija“, već se zabranjuje „pretnja ili upotreba sile“.³⁸ Smatra se da je ovo znatno naprednije rešenje jer upravo upotreba sile označava suštinu rata, a s druge strane onemogućava se i da sukobi koji nisu označeni kao „rat“ budu izuzeti od domašaja ove odredbe kao što je to bio slučaj sa jednom odredbom Kelog-Brajanovog pakta.³⁹

Član 2 tačka 4. Povelje izričito predviđa da će se članice Ujedinjenih nacija uzdržati od pretnje ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti ma koje države ili na bilo koji drugi način koji je suprotan svrsi UN, što znači da su tom obavezom obuhvaćene sve članice međunarodne zajednice.⁴⁰ Postoje mišljenja da ova odredba ne zabranjuje upotrebu sile od strane država u njihovim međunarodnim odnosima uopšte, već zabranjuje samo onu upotrebu sile na način koji je suprotan svrsi UN ili njenu upotrebu protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države.⁴¹ Takođe smatra se i da pretnja upotrebom sile može biti dozvoljena ukoliko je u skladu sa svrhom UN i nije uperena protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države.⁴²

Kontrolni mehanizam poštovanja zabrane rata koji uvodi Povelja UN je sledeći: (1) države su obavezne da se uzdrže od upotrebe ili pretnje silom (član 2 Povelje) kao i da sve sporove reše mirnim putem (član 3); (2) u slučaju upotrebe sile Savet bezbednosti UN je ovlašćen da utvrdi pretnju miru, kršenje mira ili akt agresije i da utvrdi koje su mere potrebne da se preduzmu da bi se povratio međunarodni mir i sigurnost (član 39 Povelje) i (3) države su u obavezi da poštuju i izvrše odluke Saveta bezbednosti. Utvrđivanje „pretnje miru, kršenja mira i akata agresije“ od strane Saveta bezbednosti predstavljalo je jedno novo rešenje koje je pravdano time da se u okviru Povelje UN ne može

37 *Charter of the United Nations*, Internet: <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml>, 25/12/2010.

38 Jedino mesto u Povelji UN gde se spominje reč „rat“ jeste preambula, gde se kaže: „Mi narodi Ujedinjenih nacija rešeni...da spasimo buduća pokoljenja užasa rata, koji je dva puta u toku našeg života naneo čovečanstvu neopisive patnje...“.

39 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, „The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., pp. 214-215.

40 Smilja Avramov, Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 631.

41 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, „The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., p. 215.

42 Ibid.

usvojiti definicija agresije koja bi pokrivala sve moguće slučajeve i da bi bilo najbolje da postojanje akata agresije utvrđuje upravo Savet bezbednosti.⁴³

Povelja predviđa i tri izuzetka od pravila zabrane sile: (1) mere koje preduzima Savet bezbednosti, (2) individualnu i kolektivnu samoodbranu (član 51 Povelje) i (3) mere protiv država koje su za vreme II svetskog rata bile u neprijateljskom taboru (mera privremenog karaktera propisana članom 107 s obzirom na to da je Povelja doneta pre okončanja rata). Pravo na individualnu samoodbranu je od ranije poznato i priznato u međunarodnom pravu i pripada samo državi koja je „napadnuta agresijom“, dok je pravo na kolektivnu samoodbranu nova norma koja uzima u obzir činjenicu postojanja mnogih državno-vojnih saveza sklopljenih radi međusobne samoodbrane. Ono podrazumeva da se napad na jednu državu članicu saveza smatra napadom na ceo savez, pa sve članice saveza mogu preduzeti mere „kolektivne samoodbrane“ u odnosu na napadača. Sedamdesetih godina XX veka Sjedinjene Američke Države su koristile ovo pravo, tvrdeći da preduzimaju mere kolektivne samoodbrane protiv Severnog Vijetnama koji je označen kao agresor.⁴⁴

3.2. *Potvrđivanje Nirberških principa*

23. oktobra 1946. godine, tadašnji predsednik SAD Hari Truman obratio se Ujedinjenim nacijama i označio agresivni rat kao zločin čiji im učiniocima bi trebalo da se sudi pred međunarodnim tribunalom. On je izrazio nadu da će UN reafirmisati principe Nirberškog Statuta i usvojiti Zakonik o zločinima protiv mira i sigurnosti celog čovečanstva (Code of Crimes Against Peace and Security of Mankind), a sličan predlog je izneo i tadašnji Generalni sekretar UN Trigve Li.⁴⁵

11. decembra 1946. godine Generalna skupština UN je usvojila tri rezolucije od velike važnosti za međunarodno krivično pravo: (1) Rezoluciju br. 94 kojom je osnovana Komisija za kodifikaciju međunarodnog prava;⁴⁶ (2) Rezoluciju br. 95 kojom su potvrđeni principi međunarodnog prava sadržani u Nirberškom statutu i presudama Nirberškog suda i formirana komisija koji ima za cilj da te principe formuliše kroz kodifikaciju zločina protiv mira i bezbednosti

43 Ibid., pp. 215-216.

44 Ibid., p. 216.

45 Benjamin B. Ferencz, “The Crime of Aggression“, op. cit., p. 50.

46 *General Assembly Resolution 94(I)*, A/RES/94(I), Internet: <http://daccess-dds.ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/45/IMG/NR003345.pdf?OpenElement>, 25/12/2010.

čovečanstva i uključi ih u Međunarodni krivični zakonik⁴⁷ i (3) Rezoluciju br. 96 kojom je potvrđeno da je genocid međunarodno krivično delo.⁴⁸

3.3. Rad na definiciji agresije od strane komisija formiranih odlukama Generalne skupštine UN

Kako je vreme prolazilo svetska javnost je ubrzo uvidela da će pravo veta stalnih članica Saveta bezbednosti UN paralisati ovo telo kada bude trebalo da se izjasni o (ne)postojanju agresije na osnovu člana 39 Povelje UN. Naime, stalna članica SB UN koja je izvršila ili planira izvršenje agresije ili je u savezu ili prijateljskim odnosima sa agresorom, može upotrebiti pravo veta i time onemogućiti SB da donese odluku o postojanju agresije u konkretnom slučaju, čime ovaj zločin ostaje nekažnjen!⁴⁹

Kada je 1950. godine nakon invazije Severne Koreje na Južnu Koreju „paralisan“ rad SB po ovom pitanju (SSSR je zahtevao da se pomoć koju su SAD pružile Južnoj Koreji označi kao agresija), mnoge države članice UN su počele da zahtevaju što hitnije definisanje agresije, kako bi SB pred sobom imao jasne kriterijume pri odlučivanju o agresiji i kako ne bi moglo pravo veta da se više zloupotrebljava. Prvi predlog je načinio SSSR koji je Generalnoj skupštini UN iste godine predložio na usvajanje svoj predlog definicije agresije iz 1933. godine. Skupština je ovaj predlog prosledila Komisiji za međunarodno pravo, koja nije uspeła da postigne dogovor o predloženoj definiciji.

Uvideći nemogućnost donošenja definicije agresije od strane Komisije za međunarodno pravo,⁵⁰ Generalna skupština UN je narednih godina, u nekoliko navrata, osnivala nove komisije koje su se bavile ovim pitanjem: (1) 1952. godine Rezolucijom br. 688 formiran je Prvi specijalni komitet za pitanja definicije agresije koga je činilo petnaest država;⁵¹ (2) 1954. godine donošenjem Rezolucije br. 895

47 *General Assembly Resolution 95(I)*, A/RES/95(I), Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/46/IMG/NR003346.pdf?OpenElement>, 25/12/2010.

48 *General Assembly Resolution 96(I)*, A/RES/96(I), Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/IMG/NR003347.pdf?OpenElement>, 25/12/2010.

49 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, “The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC”, op. cit., p.216.

50 Ovaj stav je izražen u Rezoluciji Generalne skupštine UN br. 599 iz 1952. godine, A/RES/599(VI), Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/068/54/IMG/NR006854.pdf?OpenElement>, 25/12/2010.

51 *General Assembly Resolution 688 (VII)*, A/RES/688(VII), Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/080/31/IMG/NR008031.pdf?OpenElement>, 25/12/2010.

imenovan je Drugi specijalni komitet od osamnaest članova (tadašnja Jugoslavija bila je član ovog komiteta);⁵² (3) 1957. godine Rezolucijom br. 1181 zahtevano je od Generalnog sekretara UN da pribavi mišljenja novo pristupljenih država članica UN, kako bi se i one uključile u rad ovog komiteta;⁵³ (4) 1967. godine Rezolucijom br. 2330 imenovan je novi Specijalni komitet za pitanje definisanja agresije (poznat i kao Treći specijalni komitet) koga je činilo 35 država članica UN, među kojima je bila i tadašnja Jugoslavija.⁵⁴ Zajednička karakteristika svih ovih tela, koja su se bavila pitanjem agresije, bila je nemogućnost pronalaženja kompromisa, što je i uslovalo njihov neuspeh u radu i kratkotrajni vek trajanja.

3.4. Definicija agresije – Rezolucija Generalne skupštine UN 3314 (XXIX) od 14. decembra 1974. godine

Najuspešniji je, ipak, bio rad Trećeg specijalnog komiteta, koji je pokazao najveću rešenost u iznalaženju definicije agresije i ograničavanju upotrebe sile.⁵⁵ Nakon velikog broja razmatranih, ali i velikog broja odbačenih predloga, 14. decembra 1974. godine Generalna skupština UN je konsenzusom usvojila Rezoluciju br. 3314 (XXIX) kojom je konačno definicija agresije bila usaglašena, čime je ona iz sveta neprava prešla u okvire međunarodnog prava.⁵⁶ Nakon dugotrajne borbe, izvesno je da je ta definicija bila „kompromis

52 *General Assembly Resolution 895 (IX)*, A/RES/895(IX), Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/096/30/IMG/NR009630.pdf?OpenElement>, 25/12/2010.

53 *General Assembly Resolution 1181 (XII)*, A/RES/1181(XII), Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/119/64/IMG/NR011964.pdf?OpenElement>, 25/12/2010.

54 *General Assembly Resolution 2330 (XXII)*, A/RES/2330(XXII), <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/236/65/IMG/NR023665.pdf?OpenElement>, 25/12/2010.

55 U okviru rada Trećeg specijalnog komiteta iskristalisala su se tri predloga definicije agresije: (1) predlog SSSR-a, (2) predlog trinaestorice (zajednički predlog Kolumbije, Kipra, Ekvadora, Gane, Gvajane, Haitija, Irana, Madagaskara, Meksika, Španije, Urugvaja, Ugande i Jugoslavije) i (3) predlog šestorke (Australije, Kanade, Italije, Japana, SAD i Ujedinjenog kraljevstva). Svaki od ovih predloga je polazio od državnih interesa predlagača, a razlike u pogledu definicija agresije bile su na planu načina definisanja – predlagani su ili definisanje sistemom enumeracije, generalnom klauzulom ili mešovite definicije. Više o tome: Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, „The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., pp. 217-221.

56 *General Assembly Resolution 3314 (XXIX)*, A/RES/3314 (XXIX), Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement>, 26/12/2010.

nad kompromisima“, ali je ipak predstavljala, do tada, najveći korak ka rešavanju ovog veoma složenog problema.

Već preambula ove Rezolucije naglašava da je agresija „najozbiljnija i najopasnija forma od svih oblika nelegalne upotrebe sile“. Od osam članova koliko sadrži, član 1 započinje generičkom definicijom: „Agresija je upotreba oružane sile od strane jedne države protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države, ili na bilo koji drugi način koji je nesaglasan sa Poveljom UN, kao što stoji u ovoj definiciji“. Već na prvi pogled je uočljivo da ova definicija polazi od člana 2 tačka 4. Povelje UN koji agresiju definiše kao „...pretnju ili upotrebu sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti ma koje države...“ Razlike u odnosu na navedeni član Povelje UN su sledeće: (1) agresija je definisana samo kao upotreba sile, ali ne i kao pretnja upotrebom sile;⁵⁷ (2) ne radi se o bilo kakvoj upotrebi sile, već to mora isključivo biti oružana sila, što znači da je inkriminisana samo direktna agresija, dok su oblici indirektna agresije poput ekonomske blokade, političkih sankcija, ratno orjentisane propagande ili bilo kog drugog oblika nenaoružanog nasrtaja na određenu državu izvan ove definicije;⁵⁸ (3) oružana sila osim teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti ne sme biti upotrebljena ni protiv suvereniteta druge države, što je usvojeno na predlog trinaest država.

Član 2 Rezolucije propisuje da „prva upotreba oružane sile od strane jedne države, u suprotnosti sa Poveljom UN, predstavlja *prima facie* dokaz o aktu agresije, iako Savet bezbednosti može, u skladu sa Poveljom, da zaključi da određenje tog akta kao agresije ne bi bilo opravdano u svetlu bitnih okolnosti, uključujući i činjenicu da učinjeni akti kao i njihove posledice nisu dovoljne ozbiljnosti“. Ovaj član je formulisan kako bi se pomirila dva suprotstavljena gledišta: SSSR je tvrdio da se samo država koja prva upotrebi silu može smatrati agresorom, dok je stav zapadnih država bio da je *animus aggressionis* ključni element krivičnog dela, tj. da pre nego što se određeni akt označi kao agresija moraju se utvrditi sve bitne okolnosti slučaja kako bi se utvrdilo da taj akt zaista

57 U literaturi se ovo navodi kao slabost rešenja iz rezolucije, imajući u vidu primere iz Nirnberskih presuda, u kojima je sud utvrdio postojanje krivičnog dela agresije prema državama koje su kapitulirale samo pod dejstvom nemačkih pretnji, čak i pre nego što je upotrebljena bilo kakva oružana sila – slučaj Austrije i Čehoslovačke (Navedeno prema: Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, “The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., p. 223).

58 Danijela Žarić, *Individualna krivična odgovornost za zločin agresije*, magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 54.

predstavlja povredu Rezolucije.⁵⁹ Pojedine države su izrazile bojazan da bi ova norma mogla biti tumačena na način da se prva upotreba oružane sile opravda kao „preventivna samoodbrana“, što ne bi predstavljalo dobro rešenje.⁶⁰

Pod pojam „akta agresije“, članom 3, podvedeni su, nadalje, sledeći akti, bez obzira da li je rat objavljen ili ne: (a) invazija ili napad oružanih snaga jedne države na teritoriju druge, ili svaka vojna okupacija, makar i privremena, koja proizađe iz takve invazije ili napada, ili svaka aneksija teritorije ili dela teritorije druge države upotrebom oružane sile; (b) bombardovanje teritorije jedne države od strane oružanih snaga druge države ili upotreba ma kog oružja od strane jedne države protiv teritorije druge države; (c) blokada luka ili obala jedne države od strane oružanih snaga druge države; (d) napad oružanih snaga jedne države na kopnene, pomorske ili vazduhoplovne snage, pomorsku ili vazdušnu flotu druge države; (e) upotreba oružanih snaga jedne države, koje se u skladu sa sporazumom sa državom prijema nalaze na njenoj teritoriji, protivno uslovima predviđenim u sporazumu, odnosno ostajanje tih snaga na teritoriji zemlje prijema i posle isteka sporazuma; (f) radnja jedne države koja svoju teritoriju stavi na raspolaganje drugoj državi da bi je ova iskoristila za izvršenje akata agresije protiv treće države; (g) upućivanje od strane, odnosno u ime jedne države oružanih bandi, grupa, neregularnih vojnika ili najamnika, koji protiv druge države vrše akte oružane sile toliko ozbiljne da se izjednačuju sa gore pobrojanim aktima, odnosno značajno učešće jedne države u tome. U odnosu na predlog Trećeg specijalnog komiteta, u numeraciju akata agresije u Rezoluciju 3314 nisu ušle pojedine radnje koje su se u prošlosti smatrale agresijom, a kao što su nepoštovanje principa proporcionalnosti u ratnim dejstvima, ignorisanje odredbi o mirnom rešavanju sporova, nepoštovanje odluka Saveta bezbednosti ili Generalne skupštine UN.⁶¹

Imajući u vidu okolnosti da se putem nabrojanja ne mogu obuhvatiti svi vidovi akata agresije, da razvoj ratne tehnike i veštine otvara uvek nove mogućnosti za agresora, član 4 konstatuje da pobrojanim aktima ovo pitanje nije iscrpljeno, te da Savet bezbednosti može, na osnovu odredaba Povelje, utvrditi da i drugi akti predstavljaju akte agresije. Zanimljivo je napomenuti da je Kina, iako stalna članica Saveta bezbednosti, predložila da sve države zajednički treba da dele odgovornost odlučivanja o tome šta se još smatra aktom

59 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, “The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., p. 223.

60 Ibid.

61 Ibid., p. 225.

agresije, a ne da to bude isključivo u nadležnosti SB UN.⁶² Kao velika mana ovog člana navodi se njegova suprotnost sa osnovnom maksimom krivičnog prava *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*: „Pod pretpostavkom da se legalnost inkriminacije svakog zločina iskazuje u njegovoj određenosti u pravu, nepostojanje zatvorenog okvira inkriminujućih radnji i faktora u definiciji agresije donetoj Rezolucijom, usložava problematičnost njene primene. Shodno tome, akt agresije mogao bi da bude okarakterisan kao takav na bilo kom sastanku Saveta bezbednosti, a po učinjenju takvog dela u realnim zbivanjima i bez prethodne određenosti tog dela kao agresije.“⁶³

Rezolucija označava agresivni rat kao zločin protiv međunarodnog mira, koji povlači međunarodnu odgovornost, iz čega sledi da bilo koja teritorijalna zauzimanja ili koristi i preimućstva koja proizilaze iz agresije neće biti smatrana zakonitim. Takođe, bilo koji izgovor, bez obzira na njegovu prirodu, bilo politički, ekonomski, vojni ili drugi, ne može služiti kao opravdanje za agresiju (član 5). Iz sintagme „agresija povlači međunarodnu odgovornost“ nije jasno da li taj pojam obuhvata samo odgovornost države ili se odnosi i na individualnu krivičnu odgovornost.

Član 6 Rezolucije propisuje: „Ova definicija ne može biti iskorišćena na bilo koji način koji uvećava ili umanjuje obim Povelje UN, uključujući i njene odredbe o zakonitoj upotrebi sile.“ Ovim članom se zapravo potvrđuje da se upotreba sile shodno dopuštenim osnovima koje propisuje Povelja UN neće smatrati agresijom, ako je u skladu sa Poveljom UN. Tu se, pre svega, misli na dozvoljenu samoodbranu, ali nije dat odgovor na pitanje šta se zaista podrazumeva pod „zakonitom samoodbranom“.⁶⁴

Imajući u vidu činjenicu da su, u to vreme, još uvek postojali narodi pod kolonijalnim i rasističkim režimima, član 7 Rezolucije potvrđuje pravo na samoopredeljenje, slobodu i nezavisnost naroda lišenih ovih prava i zakonitost njihove borbe u skladu sa Poveljom UN. Drugim rečima, oslobodilačka borba se ne može podvesti pod pojam agresije.⁶⁵

Na kraju član 8 daje uputstvo za tumačenje Rezolucije: „U interpretaciji i primeni sve odredbe su međusobno povezane i svaku odredbu treba posmatrati u kontekstu ostalih odredaba“.

62 Ibid.

63 Danijela Žarić, *Individualna krivična odgovornost za zločin agresije*, op. cit., str. 57.

64 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, „The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., pp. 226-227.

65 Smilja Avramov, Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, op. cit., str. 649.

3.5. Period posle 1974. godine

U godinama nakon usvajanja Rezolucije 3314, definicija agresije sadržana u njoj potvrđena je i pomenuta u nekoliko međunarodnih dokumenata. Od strane Generalne skupštine UN pomenuta je u Deklaraciji o produbljivanju i konsolidaciji međunarodnog detanta od 19. decembra 1977. godine,⁶⁶ u Deklaraciji o pripremama zajednica za život u miru od 15. decembra 1978. godine⁶⁷ i u Deklaraciji o unapređenju efikasnosti principa uzdržavanja od pretnji ili upotrebe sile u međunarodnim odnosima od 18. novembra 1987. godine.⁶⁸ Savet bezbednosti UN je 1985. godine kao „akte agresije“ okarakterisao napad Izraela na ciljeve Palestinske oslobodilačke organizacije⁶⁹ i napad Južne Afrike na Angolu.⁷⁰

U praksi Međunarodnog suda pravde (International Court of Justice) pitanje definicije agresije je postavljeno 1986. godine, u slučaju *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*.⁷¹ Vlada Nikaragve je optužila SAD za nezakonitu upotrebu oružane sile i kršenje suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Odgovor vlade SAD je bio da su njene akcije zakonite, jer predstavljaju čin kolektivne samoodbrane, izazvan nelegalnim aktima Nikaragve kojima su podržavane pobunjeničke snage u Salvadoru, a koji se sastojao u pošiljkama oružja i logističkoj podršci. Sud je, razmatrajući član 3 tačka g Rezolucije br. 3314, zaključio da se upućivanje od strane, odnosno u ime jedne države oružanih bandi, grupa,

66 *Declaration on the Deepening and Consolidation of International Détente, General Assembly Resolution 32/155, A/RES/32/155*, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/313/90/IMG/NR031390.pdf?OpenElement>, 27/12/2010.

67 *Declaration on the Preparation of Societies for Life in Peace, General Assembly Resolution 33/73, A/RES/33/73*, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/360/91/IMG/NR036091.pdf?OpenElement>, 27/12/2010.

68 *Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations, General Assembly Resolution 42/22, A/RES/42/22*, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/512/54/IMG/NR051254.pdf?OpenElement>, 27/12/2010.

69 *United Nations Security Council Resolution 573*, 4 October 1985, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/489/10/IMG/NR048910.pdf?OpenElement>, 28/12/2010.

70 *United Nations Security Council Resolution 577*, 6 December 1985, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/489/14/IMG/NR048914.pdf?OpenElement>, 28/12/2010.

71 Više o tome: Internet: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&code=nus&case=70&k=66>, 28/12/2010.

neregularnih vojnika ili najamnika u drugu državu, može smatrati oružanim napadom ali samo onda kada te grupe preduzimaju radnje toliko ozbiljne da su ekvivalentne pravom oružanom napadu koga izvode regularne snage.⁷² Sud je, presuđujući u korist Nikaragve, zaključio da se snabdevanje oružjem i logistička podrška pobunjeničkim snagama u Salvadoru ne može smatrati oružanom agresijom. Takva „pomoć“ kvalifikovana je kao kršenje načela zabrane mešanja u unutrašnje poslove druge države, i u isto vreme kao *minoris generis* primer kršenja zabrane propisane članom 2 stav 4. Povelje UN koja ne daje pravo na odgovor oružanom silom.⁷³

4. AGRESIJA I MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD

4.1. Rad na osnivanju Međunarodnog krivičnog suda i odnos prema krivičnom delu agresije

Vođena idejom slobodnijeg i pravednijeg društva, Generalna skupština UN je, još 1947. godine, Rezolucijom br. 177, dala zadatak Komisiji za međunarodno pravo da započne sa izradom Zakonika o zločinima protiv mira i bezbednosti čovečanstva.⁷⁴ Rad komisije po ovom pitanju je suspendovan 1954. godine, da bi bio nastavljen 1981. godine. Napredak je učinjen 1991. godine kada je komisija predstavila nacrt ovog zakonika, koji se u članovima 15 i 16 bavio agresijom i pretnjom agresijom.⁷⁵

Sledeće, 1992. godine, dolazi do preokreta jer je Generalna skupština UN, Rezolucijom 47/33, naložila Komisiji za međunarodno pravo da svoj

72 Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, “The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., pp. 228-230.

73 Umberto Leanza, “The Historical Background“, in: Mauro Politi, Giuseppe Nesi (eds.), *The International Criminal Court and the Crime of Aggression*, Ashgate Publishing Limited, Hants, 2005, p.8.

74 *General Assembly Resolution 177 (II)*, A/RES/177(II), Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/84/IMG/NR003884.pdf?OpenElement, 10/01/2011>.

75 Član 15 je propisivao individualnu odgovornost lidera ili organizatora koji planira, izvrši ili naredi akte agresije, koji su određeni na način koji je veoma sličan Rezoluciji 3314 iz 1974. godine. Pretnja agresijom je, članom 16, definisana kao deklaracija ili demonstracija sile ili bilo koja druga mera koja daje za pravo vladi određene države da ozbiljno sumnja u pripremanje agresije protiv te države. Više o ovom predlogu: Cherif M. Bassiouni, Benjamin B. Ferencz, „The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, op. cit., pp. 230-234.

rad prioritarno preusmeri ka izradi nacrt statuta stalnog međunarodnog krivičnog suda.⁷⁶

Komisija već 1993. godine podnosi GS UN nacrt statuta koji nigde u tekstu ne definiše krivično delo agresije, ali propisuje odgovornost za ovo krivično delo po odredbama međunarodnog prava u članu 26 nacrt.⁷⁷ Dalje, član 27 nacrt propisuje da osoba ne može biti optužena za akt agresije pre nego što Savet bezbednosti UN prvo utvrdi da je država učinila akt agresije koji je predmet optužbe.

Nakon prijema sugestija i primedaba od strane vlada pojedinih država, komisija 1994. godine podnosi revidirani nacrt statuta.⁷⁸ Za razliku od ranijeg nacrt krivično delo agresije je izričito propisano kao krivično delo pod koje spada u nadležnost međunarodnog krivičnog suda (član 20 nacrt), ali agresija i dalje ostaje nedefinisana.

Nova strategija Generalne skupštine UN usvojena je 9. decembra 1994. godine, kada je Rezolucijom 49/53 osnovan *ad hoc* komitet sa ciljem da nastavi sa radom na nacrtu statuta koji je podnela komisija, ali i da se bavi pripremom međunarodne konferencije za osnivanje suda.⁷⁹ U svom konačnom izveštaju iz 1995. godine komitet je naglasio postojanje različitih stavova državnih delegacija u pogledu uključivanja krivičnog dela agresije u nadležnost međunarodnog krivičnog suda.

Krajem 1995. godine, Rezolucijom br. 50/46 GS UN, osniva se i Pripremni komitet za ustanovljavanje Međunarodnog krivičnog suda (Preparatory Committee on the Establishment of the ICC – “PrepCom”).⁸⁰ Između 1996.-1998. godine Pripremni komitet se sastajao više puta kako bi usaglasio nacrt

76 *General Assembly Resolution 47/33*, A/RES/47/33, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/024/00/IMG/NR002400.pdf?OpenElement>, 10/01/2011.

77 *Report of the International Law Commission on the work of its forty-fifth session, 3 May – 23 July 1993, Official Records of the General Assembly, Forty-eighth session, Supplement No. 10*, U.N. Doc. A/48/10, Internet: http://untreaty.un.org/ilc/reports/english/A_48_10.pdf, 10/01/2011.

78 *Report of the International Law Commission on the work of its forty-sixth session, 2 May – 22 July 1994, Official Records of the General Assembly, Forty-ninth session, Supplement No. 10*, U.N. Doc. A/49/10, Internet: http://untreaty.un.org/ilc/reports/english/A_49_10.pdf, 10/01/2011.

79 *General Assembly Resolution 49/53*, A/RES/47/33, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/767/77/PDF/N9576777.pdf?OpenElement>, 10/01/2011.

80 *General Assembly Resolution 50/46*, A/RES/50/46, Internet: <http://www.un.org/documents/ga/res/50/a50r046.htm>, 10/01/2011.

statuta budućeg suda, ali i kako bi organizovao sve administrativne poslove oko osnivanja suda.

4.2. Rimski statut

Na plenipotencijskoj diplomatskoj konferenciji održanoj u Rimu, pod pokroviteljstvom UN, 17. jula 1998. godine usvojen je Statut Međunarodnog krivičnog suda, poznat i kao Rimski statut, čime je, posle dugogodišnje borbe, konačno osnovan stalni međunarodni krivični sud.⁸¹ Pre početka konferencije i dalje nisu bila rešena sva sporna pitanja u vezi statuta, tako da su se neka pitanja po prvi put postavila tek na samoj konferenciji.⁸²

Delegacije su se dogovorile da agresija spada u krivična dela za koja je sud nadležan (član 5 stav 1.) ali bez definisanja ovog dela, propisujući u članu 5 stav 2. da će sud postati nadležan za krivično delo agresije tek nakon što se propisima donetim u smislu čl. 121 i 123 Statuta ustanove elementi bića ovog krivičnog dela, i tako ispune prethodni uslovi za ustanovljenje nadležnosti suda, pri čemu ti propisi moraju biti u skladu sa odgovarajućim odredbama Povelje Ujedinjenih nacija.⁸³ Naime, član 123 Statuta predviđa da će sedam godina nakon stupanja na snagu ovog Statuta, Generalni sekretar UN sazvati konferenciju za ponovno razmatranje Statuta, kako bi se razmotrili eventualni amandmani na isti, pri čemu su dozvoljeni i amandmani na listu krivičnih dela sadržanih u članu 5 Statuta.

Koji su glavni uzroci koji su doprineli da agresija ostane nedefinisana u Rimskom statutu? Kako naglašava Kaseze, u pregovorima koji su prethodili donošenju Statuta, nije bilo moguće postići sporazum oko krivičnog dela agresije. Mnoge afričke i azijske zemlje su želele da zadrže definiciju agresije koja se nalazila u Rezoluciji Generalne skupštine UN broj 3314 od 14. decembra 1974. godine, pa čak i da je prošire, dok su s druge strane ostale države, predvođene Nemačkom, predlagale rešenje koje će „bolje odgovarati potrebama krivičnog prava“.⁸⁴ Isti autor dalje zaključuje da je glavni kamen spoticanja bila

81 *Rome Statute of the International Criminal Court*, U.N. Doc. A/CONF.183/9, 17 July 1998, Internet: <http://untreaty.un.org/cod/icc/statute/rome.htm>, 12/01/2011.

82 Više o tome: Herman von Hebel, Darryl Robinson, “Crimes within the Jurisdiction of the Court“, in: Roy S. Lee (ed.), *The International Criminal Court: the making of the Rome Statute – issues, negotiations, results*, Kluwer Law International, The Hague, 1999, pp. 81-85.

83 Matthias Schuster, “The Rome Statute and the Crime of Aggression: A Gordian Knot in Search of a Sword“, *Criminal Law Forum*, Volume 14, Number 1, 2003, pp. 1-57.

84 Antonio Cassese, *International Criminal Law*, op. cit., p. 154.

uloga koja će biti dodeljena Savetu bezbednosti UN – da li će isključivo Savet bezbednosti utvrđivati postojanje akata agresije i da li će moći da spreči sud da vrši svoju nadležnost u odnosu na ovo krivično delo, ili će pak, sud biti slobodan i nezavistan da sprovodi istragu i krivično gonjenje na bazi sopstvenih nalaza, nezavisno od Saveta bezbednosti.⁸⁵ Usled nemogućnosti da se nađe zajednički imenitelj krivičnog dela agresije, usvojeno je kompromisno rešenje iz člana 5 stav 2. Statuta koje predviđa da će se ovo krivično delo definisati na revizionoj konferenciji koja će biti održana sedam godina nakon stupanja na snagu Statuta.

4.3. Rad radnih grupa na definisanju agresije nakon usvajanja Rimskog statuta

Završni akt diplomatske konferencije u Rimu sadrži Rezoluciju F kojom je „produžen život“ Pripremnog komiteta, sa ciljem da nastavi sa radom na rešavanju spornih pitanja uočenih na konferenciji, među kojima je, između ostalog, i potreba definisanja agresije.⁸⁶ U periodu 1998–2002. godine komitet se sastajao više puta,⁸⁷ da bi 2002. godine objavio svoj zadnji izveštaj u kome je predložio više opcija definicije agresije,⁸⁸ ali i da se dalji rad na ovom pitanju nastavi u okviru specijalne radne grupe koju bi trebalo da kreira Skupština država članica Statuta.⁸⁹

U međuvremenu Rimski statut je stupio na snagu 1. jula 2002. godine kada je dostignut potreban broj ratifikacija.

85 Ibid.

86 *Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court*, U.N. Doc. A/CONF.183/10, 17 July 1998, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/241/85/PDF/N9824185.pdf?OpenElement>, 12/01/2011.

87 Više o radu komiteta: Mauro Politi, “The Debate within the Preparatory Commission for the International Criminal Court”, in: Mauro Politi, Giuseppe Nesi (eds.), *The International Criminal Court and the Crime of Aggression*, Ashgate Publishing Limited, Hants, 2005, pp. 43-53.

88 *Preparatory Commission for the ICC, Discussion paper proposed by the Coordinator, Definition of the crime of aggression and conditions for the exercise of jurisdiction*, U.N. Doc. PCNICC/WGCA/RT.1/Rev.2, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/472/64/PDF/N0247264.pdf?OpenElement>, 12/01/2011.

89 *Preparatory Commission for the ICC, Draft report of the Working Group, Draft resolution of the Assembly of States Parties on the continuity of work in respect of the crime of aggression*, U.N. Doc. PCNICC/WGCA/L.2/Rev.1, Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N02/475/19/PDF/N0247519.pdf?OpenElement>, 12/01/2011.

Na prvoj sednici Skupštine država članica Rimskog statuta, 9. decembra 2002. godine, odlukom skupštine formirana je Specijalna radna grupa za krivično delo agresije (Special Working Group on the Crime of Aggression – “SWGCA”),⁹⁰ čiji je rad bio otvoren za sve države, bez obzira da li su ratifikovale Statut ili ne. Polaznu osnovu za rad ove grupe činio je poslednji izveštaj Pripremnog komiteta. Specijalna radna grupa se sastajala polugodišnje, a rad se zasnivao na sistemu kontinuiteta koji je podrazumevao da se na svakom novom sastanku raspravljaju problematična pitanja sa prethodnog sastanka.⁹¹ SWGCA je sredinom 2009. godine zaključila rad na definisanju agresije čime su bili stvoreni svi uslovi za usvajanje ove definicije na budućoj revizionoj konferenciji.⁹² Iako predstavlja kompromisno rešenje, u pogledu njene implementacije i budućnosti, u teoriji međunarodnog krivičnog prava bilo je i pozitivnih⁹³ i negativnih⁹⁴ reakcija.

4.4. Reviziono konferencija Kampala 2010.

Kako je od stupanja na snagu Rimskog statuta prošlo više od sedam godina, te su bili ispunjeni svi formalni uslovi za održavanje revizione konferencije koju propisuje član 123 Statuta, Generalni sekretar UN je 7. avgusta 2009. godine sazvao konferenciju uputivši poziv svim državama članicama Statuta da prisustvuju istoj.⁹⁵ Sama konferencija je održana u Kampali, glavnom gradu

90 ICC-ASP/1/Res.1, Internet: http://untreaty.un.org/cod/icc/asp/1stsession/report/english/part_iv_res_1_e.pdf, 12/01/2011.

91 Više o radu ove radne grupe: Roger S. Clark, “The Crime of Aggression and the International Criminal Court”, in: Cherif M. Bassiouni (ed.), *International Criminal Law, Volume 1: Sources, Subjects, and Contents*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008, pp. 244-245, 262-265.

92 Više o tome: Roger S. Clark, “Negotiating Provisions Defining the Crime of Aggression, its Elements and the Conditions for ICC Exercise of Jurisdiction Over It”, *European Journal of International Law*, Volume 20, Issue 4, 2009, pp. 1103-1115.

93 Claus Kreß, “Time for Decision: Some Thoughts on the Immediate Future of the Crime of Aggression: A Reply to Andreas Paulus”, *European Journal of International Law*, Volume 20, Issue 4, 2009, pp. 1129-1146.

94 Andreas Paulus, “Second Thoughts on the Crime of Aggression”, *European Journal of International Law*, Volume 20, Issue 4, 2009, pp. 1117-1128; Sean D. Murphy, “Aggression, Legitimacy and the International Criminal Court”, *European Journal of International Law*, Volume 20, Issue 4, 2009, pp. 1147-1156.

95 Poziv je upućen i državama koje su potpisnice Statuta ali ga nisu ratifikovale (u svojstvu posmatrača), a u istom svojstvu pozvani su i predstavnici država koje nisu potpisnice Statuta, predstavnici međunarodnih, međudržavnih i nevladinih organizacija.

Ugande, u periodu od 31. maja do 11. juna 2010. godine, i imala je više ciljeva, ali je svakako najznačajniji bio rad na usvajanju amandmana na Statut koji se tiču definisanja krivičnog dela agresije.

Glavna rasprava po ovom pitanju vodila se u okviru Radne grupe za krivično delo agresije. Poslednjeg radnog dana Konferencija je usvojila izveštaj konferencijske radne grupe za krivično delo agresije⁹⁶ kao i rezoluciju kojom su usvojeni amandmani kojima se dopunjuje Statut na taj način što se u njega uključuje definicija krivičnog dela agresije i uslovi pod kojima sud može da vrši svoju nadležnost u odnosu na ovo krivično delo.⁹⁷ Istom rezolucijom konferencija je usvojila amandmane na Elemente krivičnih dela (Elements of Crimes) vezane za krivično delo agresije.

Postignuta je saglasnost da sud zasniva svoju nadležnost za krivično delo agresije samo u odnosu na ona krivična dela agresije koja budu učinjena godinu dana nakon što 30 prvih država bude ratifikovalo te amandmane, a do čega ne može doći pre 1. januara 2017. godine kada je predviđeno izjašnjavanje o njima (potrebna je dvotrećinska većina država članica). To znači da i ovi amandmani stupaju na snagu u skladu sa članom 121 Statuta, ali da sud ne može vršiti svoju nadležnost u odnosu na ovo krivično delo pre 2017. godine.

Sami pregovori su bili teški jer je trebalo napraviti razliku između državnog „akta agresije“ i individualne krivične odgovornosti za „krivično delo agresije“.⁹⁸ Usvojeno rešenje pod „krivičnim delom agresije“ podrazumeva planiranje, pripremanje, započinjanje ili izvršenje, od strane osobe koja je u poziciji da efikasno vrši kontrolu ili da usmerava političke ili vojne akcije države, akta agresije, koji po svom karakteru, težini i obimu predstavlja otvoreno kršenje Povelje UN. S druge strane pod „aktom agresije“ podrazumeva se upotreba oružane sile od strane jedne države uperene protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države, ili upotreba na bilo koji drugi način koji nije u skladu sa Poveljom UN, pri čemu

96 *Report of the Working Group on the Crime of Aggression*, Internet: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/RC2010/RC-5-ENG.pdf, 15/01/2011.

97 *Resolution RC/Res.6*, Internet: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf, 15/01/2011.

98 O toku i rezultatima pregovora videti: Claus Kreß, Leonie von Holtendorff, „The Kampala Compromise on the Crime of Aggression“, *Journal of International Criminal Justice*, Volume 8, Issue 5, 2010, pp. 1179-1217; Jennifer Trahan, „The Rome Statute’s Amendment on the Crime of Aggression: Negotiations at the Kampala Review Conference“, *International Criminal Law Review*, Volume 11, Number 1, 2011, pp. 49-104.

se za definisanje ovih radnji koristi rešenje iz Rezolucije Generalne skupštine UN broj 3314 od 14. decembra 1974. godine.

Usvojena definicija obuhvata samo one „jasne“ slučajeve agresije kao što je bila invazija Iraka na Kuvajt. Ostali oblici agresije kao što su tzv. „humanitarna intervencija“ (NATO bombardovanje SR Jugoslavije 1999. godine), radnje preduzete u samoodbrani ili intervencije koje su odobrene od strane Saveta bezbednosti UN (vojna akcija protiv Iraka 1990. godine zbog invazije na Kuvajt – Prvi zalivski rat) nisu obuhvaćeni definicijom krivičnog dela agresije.⁹⁹

Glavnu tačku sporenja u pregovorima predstavljali su uslovi za vršenje nadležnosti suda za krivično delo agresije. Stalne članice Saveta bezbednosti UN su predlagale da jedino Savet bezbednosti može zahtevati od suda da pokrene istragu za ovo krivično delo, dok je većina ostalih država bila za to da odluku može doneti i pretpretresno veće suda, ukoliko je krivično delo prijavljeno sudu od strane tužilaštva ili države članice.

Postignuti kompromis u Kampali zadovoljava sve države: započinjanje istrage od strane tužilaštva je uslovljeno „političkom“ odlukom Saveta bezbednosti UN koji utvrđuje postojanje akata agresije, ali ukoliko Savet bezbednosti UN ne utvrdi postojanje akta agresije u roku od 6 meseci od datuma obaveštenja od strane tužilaštva, tužilac može nastaviti sa istragom pod uslovom da to odobri pretpretresno veće suda i uz određena ograničenja. Ta ograničenja su sledeća: (1) u odnosu na države koje nisu članice Statuta sud ne može vršiti svoju nadležnost, ako je delo učinjeno od strane njihovih državljana ili na njihovoj teritoriji; (2) države članice Statuta mogu podneti sudu deklaraciju u kojoj izjavljuju da ne prihvataju nadležnost suda za ovo krivično delo, i u tom slučaju sud ne može vršiti svoju nadležnost za ovo krivično delo u odnosu na njih; (3) Savet bezbednosti UN može stopirati započinjanje ili sprovođenje istrage za krivično delo agresije u periodu od 12 meseci, na osnovu glave VII Povelje UN, što je rešenje već postojećeg člana 16 Statuta.

5. ZAKLJUČAK

Dugo vremena u prošlosti ratno stanje je predstavljalo jedno od osnovnih načina zadovoljavanja interesa svake države na međunarodnom nivou, pri čemu je *ius ad bellum*, tj. pravo na rat, posmatrano kao jedno od osnovnih prava države. Razvojem čovečanstva, u jednom istorijskom trenutku, došlo se do

99 Više o ovim oblicima agresije videti kod: Robert Cryer, Hakan Friman, Darryl Robinson, Elizabeth Wilmschurst, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, op.cit., pp. 267-271; Larry May, *Aggression and Crimes Against Peace*, op.cit., pp. 273-296.

prihvatanja stava da nisu svi ratovi opravdani već samo oni koji imaju pravedan razlog. Time je jedno političko oružje (rat), po prvi put ograničeno pravnim elementom (*causa justa*).¹⁰⁰

Od pojave termina „agresija“ kao pravnog pojma 1919. godine, vodila se višedecenijska akademska bitka u kojoj je galerija naučnika ukrštala svoje stavove i argumente u, naizgled, bezuspešnom pokušaju da se odgonetne pravo značenje i smisao agresije, da se politika ograniči pravom. Problemi u definisanju agresije proizilazili su iz različitih pristupa koje su države imale prema njemu: jedne su u definisanju agresije videle znak spasa protiv bilo čijeg mešanja u svoje unutrašnje probleme, dok su druge to smatrale ograničavajućim faktorom u ostvarivanju svojih pretenzija. Rad u takvom ambijentu bio je iscrpljujući, a svaka pobjeda bila je Pirova jer je zahtevala „kompromis na kompromisima“.

Ipak, i u takvim uslovima napredak je bio neminovan. Od puke i šture norme kojom se zabranjuje agresija, preko njenog određenja kao međunarodnog zločina, pa sve do iskristalisanog sistema individualne krivične odgovornosti pred međunarodnim krivičnim sudom, agresija je prešla put koji je bio i težak i naporan ali i uspešan. Korake od sedam milja u tom smislu predstavljali su Versajski mirovni ugovor, Kelog-Brajanov pakt, suđenja u Nirnbergu i Tokiju, Povelja UN, Rezolucija broj 3314, Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda i konačno Revizionarna konferencija u Kampali.

Da li je „korak iz Kampale“ i poslednji? Iako predstavlja možda i najveću pobjedu u dosadašnjoj borbi za definisanje agresije, rešenje iz Kampale ima jednu veliku manu: njegova primenljivost je uslovnog karaktera! Da bi dobili odgovor na postavljeno pitanje, moraćemo da sačekamo 2017. godinu da bismo videli koliko će država ratifikovati revizionarne amandmane i koliko njih (ne)će uložiti deklaraciju kojom isključuju nadležnost međunarodnog krivičnog suda za ovo krivično delo.

Da li će ovi amandmani pre 2017. godine imati bilo kakav značaj na svetskoj pravnoj sceni? Mislimo da hoće. Države širom sveta sada konačno pred sobom imaju definiciju krivičnog dela agresije koju mogu inkorporirati u svoja nacionalna zakonodavstva. S obzirom na princip komplementarnosti nacionalni sudovi bi mogli da zasnuju sopstvenu nadležnost za ovo krivično delo, što je već veliki korak napred u odnosu na dosadašnja rešenja. Drugo je pitanje da li su nacionalne vlade sposobne i voljne da to učine.

100 Više o *causa justa*: Larry May, *Aggression and Crimes Against Peace*, op. cit., 2008, pp. 94-116.

LITERATURA

1. Avramov Smilja, Kreća Milenko, *Međunarodno javno pravo*, Savremena administracija, Beograd, 2003.
2. Bassiouni M. Cherif, Ferencz B. Benjamin, “The Crime Against Peace and Aggression: From Its Origins to the ICC“, in: Bassiouni M. Cherif (ed.), *International Criminal Law, Volume 1: Sources, Subjects, and Contents*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008.
3. Barriga Stefan, “The Crime of Aggression“, in: Natarajan Mangai (ed.), *International Crime and Justice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011.
4. Cassese Antonio, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, 2008.
5. Cassese Antonio, Roling B.V.A., *The Tokyo Trial and Beyond*, Polity Press, Cambridge, 1993.
6. Clark S. Roger, “Negotiating Provisions Defining the Crime of Aggression, its Elements and the Conditions for ICC Exercise of Jurisdiction Over It“, *European Journal of International Law*, Volume 20, Issue 4, 2009.
7. Clark S. Roger, “The Crime of Aggression and the International Criminal Court“, in: Bassiouni M. Cherif (ed.), *International Criminal Law, Volume 1: Sources, Subjects, and Contents*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008.
8. Cryer Robert, Friman Hakan, Robinson Darryl, Wilmschurst Elizabeth, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
9. Dinstein Yoram, *War, Aggression and Self-Defence*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
10. Ferencz B. Benjamin, “The Crime of Aggression“, in: McDonald Kirk Gabrielle, Swaak-Goldman Olivia (eds.), *Substantive and Procedural Aspects of International Criminal Law: Commentary*, Volume I, Kluwer Law International, The Hague, 2000.
11. Hebel von Herman, Robinson Darryl, “Crimes within the Jurisdiction of the Court“, in: Lee S. Roy (ed.), *The International Criminal Court: the making of the Rome Statute – issues, negotiations, results*, Kluwer Law International, The Hague, 1999.
12. Kreß Claus, “Time for Decision: Some Thoughts on the Immediate Future of the Crime of Aggression: A Reply to Andreas Paulus“, *European Journal of International Law*, Volume 20, Issue 4, 2009.
13. Kreß Claus, Holtendorff von Leonie, “The Kampala Compromise on the Crime of Aggression“, *Journal of International Criminal Justice*, Volume 8, Issue 5, 2010.
14. Leanza Umberto, “The Historical Background“, in: Politi Mauro, Nesi Giuseppe (eds.), *The International Criminal Court and the Crime of Aggression*, Ashgate Publishing Limited, Hants, 2005.

15. May Larry, *Aggression and Crimes Against Peace*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
16. Murphy D. Sean, “Aggression, Legitimacy and the International Criminal Court“, *European Journal of International Law*, Volume 20, Issue 4, 2009.
17. Paulus Andreas, “Second Thoughts on the Crime of Aggression“, *European Journal of International Law*, Volume 20, Issue 4, 2009.
18. Politi Mauro, “The Debate within the Preparatory Commission for the International Criminal Court“, in: Politi Mauro, Nesi Giuseppe (eds.), *The International Criminal Court and the Crime of Aggression*, Ashgate Publishing Limited, Hants, 2005.
19. Schabas A. William, “The Unfinished Work of Defining Aggression“, in: McGoldrick Dominic, Rowe J. Peter, Donnelly Eric (eds.), *The permanent international criminal court: legal and policy issues*, Hart Publishing, Portland, 2004.
20. Schuster Matthias, “The Rome Statute and the Crime of Aggression: A Gordian Knot in Search of a Sword“, *Criminal Law Forum*, Volume 14, Number 1, 2003.
21. Stojanović Zoran, *Međunarodno krivično pravo*, Pravna knjiga, Beograd, 2006.
22. Škulić Milan, *Međunarodni krivični sud – nadležnost i postupak*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2005.
23. Trahan Jennifer, “The Rome Statute’s Amendment on the Crime of Aggression: Negotiations at the Kampala Review Conference“, *International Criminal Law Review*, Volume 11, Number 1, 2011.
24. Žarić Danijela, *Individualna krivična odgovornost za zločin agresije*, magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.

Miloš MILOVANOVIĆ

THE CRIME OF AGGRESSION BETWEEN CONSENSUS AND CONTESTATION

ABSTRACT

The efforts to define the crime of aggression as an international crime are accompanied by many problems. Some countries see it as a sign of salvation against foreign interference in internal affairs, while others see it as a limiting factor in achieving their own interests. In the battle between consensus and contestation every victory was a Pyrrhic one and the price of any compromise was high. However, after the Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, which was held in 2010, we have many reasons for optimism. In this paper, the author presents the historical development of the crime of aggression from the theoretical

*Milovanović M., Krivično delo agresije između konsenzusa i osporavanja, MP 1, 2011
(str. 24–51)*

discussion to its criminalization as an international crime. It is through a critical analysis of the norms in international documents and judgments of international courts based on them that we point to all the advantages and disadvantages of defining aggression. In his conclusion, the author predicts the future of the crime of aggression, bearing in mind the latest solutions in theory and practice of international criminal law.

Keywords: crime of aggression, Nuremberg and Tokyo trials, United Nations Charter, Resolution 3314, International Criminal Court.